

ЧУТЛИВІСТЬ У СПРИЙМАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Олександр КОЧЕРГА, заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Б. Д. Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент

Як краще організувати роботу під час уроку, щоб підвищити його ефективність та врахувати при цьому природні можливості учня? Це запитання турбує багатьох педагогів. Воно не має однозначної простої відповіді. Це тому, що психофізіологічна сфера дитини, не є лінійною біологічною «системою», а виступає як багатомірна та багатопланова. Тому простих готових рішень у розвитку та становленні дитини не існує. Але ми все-таки можемо наблизитись до розуміння дитини через усвідомлення її психофізіологічної природи, можливостей, потреб та дій. Тому важливо педагогу бути спостережливим дослідником, а не «генералом», який віддає накази для беззаперечного виконання.

Між тим педагогам необхідно враховувати, що перебіг освоєння нових знань є доволі «затратним» для роботи головного мозку учня. Тому для успішного навчання в учня має бути з однієї сторони «комфортний», наближений до його індивідуальних можливостей і особливостей шлях освоєння нового і з іншої сторони – система зваженої, розумної підтримки його дій як з боку вчителів так і батьків.

Навчання в сучасній школі потребує значних зусиль учнів та продуманої природовідповідної (індивідуальні особливості та психофізіологічні параметри віку) до можливостей дитини роботи педагогів. У сучасному світі досягають успіху найчастіше ті, хто активніше ніж інші включає в дію свої природні можливості та особливості свого психотипу. Насамперед це стосується власних психофізіологічних механізмів (чутливості: енергетичної; психомоторної; вестибулярної; сенсорно-перцептивної; емоційно-почуттєвої та інтелектуальної сфер) конкретного учня. Важлива активність цих систем у взаємодії та досягненні навколишнього і внутрішнього світу та створення картини у власному розумінні дитини. Саме це допомагає учню досягнути і краще збагнути образи та смислові контексти взаємодії, що сприймаються адекватно.

Більшість педагогів бажають мати успішних учнів, здатних розвивати себе та творчо трансформувати здобуті знання в практичну діяльність. Головним завданням для вчителя має бути спонукування до створення таких умов на-

вчання, де реалізуються більшість потреб учня, і він зможе зрівнятися з вчителем і навіть перевершити його. Але це важко здійснити без належного рівня розвитку загальної чутливості всіх психофізіологічних систем пізнання учня. Знаковим є період початку розгортання (оформлення) керованих можливостей інструментарію пізнання (мислення, почуттів та уяви) в учнів початкової школи.

Засвоєння (знайомство, пріоритетність, розуміння) знань учнем у процесі навчання насамперед залежить від стану, діапазону дії чутливості, а саме: активності органів відчуттів; того чи іншого способу їх сприймання; провідного способу переробки інформації. Саме для розуміння цих процесів педагог, який працює з учнями початкової школи має знати та враховувати особливості роботи кожного з них.

Пропонуємо педагогам ознайомитись з нескладним діагностичними методиками для пізнання особливостей чутливості в роботі різних систем сприймання в учнів початкової школи. Це простий, доступний інструментарій для кращого розуміння потреб кожного учня початкової школи. Від педагога важливо виявити елементарну спостережливість. Якщо вчителю знадобиться більш точна та об'єктивна картина, він зможе попросити батьків, щоб вони дали відповіді на твердження опитувальника, виступивши в ролі експертів власних дітей.

Процедура проведення дослідження не потребує додаткової спеціальної підготовки (але має бути бажання, щодо кращого розуміння учня, це важливо). Педагогу потрібно лише бути об'єктивним, спостережливим, уважним у дотриманні вимог інструкції та без упередження аналізувати коректні дії дитини.

БЛЦ-ТЕСТ

для визначення способу сприймання у дітей 6 – 7 років

Мета тесту. Встановити тип (або типи, їх сполучення та комбінації) сприймання дитини, який притаманний їй у звичних умовах повсякденної діяльності.

Подивіться, які з наведених нижче тверджень найбільше стосуються вашої дитини (навпро-

ти цих характеристик, якщо вони виявляються у досліджуваного, поставте позначку, після аналізу всіх представлених характеристик підрахуйте їх сумарну кількість, встановивши, яким способом пізнання користується дитина – *глядача, слухача, діяча*). Найімовірніше, що відповіді будуть зосереджені в одній або двох колонках. Це вказуватиме, яким способом пізнання користується ваша дитина. Підбийте підсумок і порівняйте результати. Ви можете встановити, що більшість характеристик, виділених вами у досліджуваних дітей, відповідають одному, двом або трьом способам пізнання з можливою перевагою їх застосування дитиною. З'ясуйте дитячі пріоритетні типи сприйняття і таким чином визначте тип сприйняття у дитини (максимальну кількість балів тип сприймання у дитини як *глядача, слухача, діяча* може становити – 17).

1. Спілкування

Коли мій першокласник хоче висловити свої думки...

Глядач

- Він користується простими фразами.
- Неправильно вимовляє деякі звуки та слова.
- Мовчить і рідко сам зголошується відповідати на запитання.

Слухач

- Він правильно використовує час дієслів.
- Йому подобається розмовляти з дорослими.
- Любить розповідати вигадані історії.

Діяч

- Розмовляє короткими фразами.
- Невирадно промовляє деякі звуки.
- Може розповідати про щось непослідовно.

2. Улюблені іграшки та заняття

Коли мій першокласник грається...

Глядач

- Йому подобаються калькулятори та комп'ютери.
- Захоплюється рукоділлям та моделюванням.
- Любить читати та спостерігати за грою інших дітей.

Слухач

- Йому подобається дивитися телевізор, слухати радіо та магнітофон.
- Любить читати вголос і йому подобається, коли йому читають.
- Подобається придумувати ігри.

Діяч

- Подобається займатися спортом і гратися в рухливі ігри.
- Любить кататися на велосипеді та ходити в походи.
- Любить доглядати за домашніми тваринами.

3. Мікромоторика

Коли мій першокласник працює руками...

Глядач

- Він правильно виводить букви точно у межах рядка.

- Для його письмових робіт характерна охайність.

- Йому особливо подобається розфарбовувати.

Слухач

- Він акуратно пише друкованими літерами.

- Диктує або читає сам собі під час занять.

- Часто просить допомогти під час виконання творчих завдань.

Діяч

- Йому важко писати на лінійованому папері.

- Плутає порядок букв і слів.

- Сильно тисне на олівець або пензлик.

4. Навички поведінки в колективі

Коли мій першокласник спілкується з іншими дітьми...

Глядач

- Він почувається самотнім у гурті дітей.

- Рідко сам починає розмову, але відповідає, коли його запитують.

- Індивідуальні заняття йому подобаються більше, ніж групові.

Слухач

- Він дуже балакучий.

- Як правило, він першим починає розмову.

- Йому часто роблять зауваження через те, що він занадто балакучий на уроках.

Діяч

- Він більше товариський на ігровому майданчику.

- Йому легко висловлювати думки з допомогою жестів.

- Він виступає в ролі лідера на ігровому майданчику.

5. Пам'ять

Коли мій першокласник вчиться...

Глядач

- Він запам'ятовує те, що бачить.

- Читає, пригадуючи значення слів.

Слухач

- Він легко засвоює математичні правила.

- Він читає, впізнаючи слова за їх звучанням.

Діяч

- Йому нелегко пригадати те, що він бачив або чув.

- Йому потрібна допомога, щоб навчитися читати.

6. У школі

Коли мій першокласник знаходиться в класі...

Глядач

- Він охайно вдягається.

- Відволікається, звертаючи увагу на кольори та рухи.

- Стежить за порядком на своєму робочому місці.

Слухач

• Його зовнішній вигляд не є охайним або неохайним.

- Він легко відволікається на звуки та голоси.
- Веде дискусію і часто сам викликається відповідати.

Діяч

- Він часто виглядає досить неохайно.
- Занадто активний і легко відволікається.
- Йому важко всидіти на одному місці.

БЛІЦ-ТЕСТ**для визначення способів сприймання інформації у дітей 9 – 10 років**

Мета тесту. Встановити тип (або типи, їх сполучення та комбінації) сприймання дитини, який притаманний їй у звичних умовах повсякденної діяльності.

Інструкція: Подивіться, які з наведених нижче тверджень найбільше відносяться до вашого учня. Потім ознайомтесь зі змістом кожного з стовпчиків окремо та порівняйте результати між собою. Найімовірніше правильні відповіді будуть зосереджені в одному або двох стовпчиках. Це і буде чіткою вказівкою на те, яким способом сприймання користуються учні 3 – 4 класів.

1. Спілкування

Коли мій учень бажає висловити свої думки...

Глядач

- Він говорить короткими, та не зовсім правильними фразами.
- У класі він рідко викликається відповідати сам.
- Його словниковий запас не перевищує середнього рівня для його віку.
- Він віддає перевагу безпосередньому спілкуванню.

Слухач

- Він говорить довгими та складними реченнями.
- У класі він часто викликається відповідати сам.

- У нього великий словниковий запас.
- Він любить побазікати по телефону.

Діяч

- Він говорить короткими фразами та неправильно вимовляє слова.
- У класі він поводить себе тихо, а на ігровому майданчику – шумно.
- Його словниковий запас дуже малий.
- Він намагається як найменше користуватись телефоном.

2. Улюблені заняття

У вільний час мій учень...

Глядач

- Більшу частину часу він проводить за комп'ютером.

- Він прекрасно грає у відео-ігри.
- Він легко складає головоломки.
- Йому подобаються настільні ігри, він суворо дотримується їх правил.

Слухач

- Він читає книжки із своєї улюбленої серії, які бере в бібліотеці.
- Він співає пісні та читає напам'ять діалоги з улюблених відео-фільмів.
- Він часто виступає в ролі організатора на будь-яких шкільних заходах.
- В іграх він завжди виступає заводієм.

Діяч

- Йому подобається дивитись спортивні змагання, наприклад, футбольні матчі або регбі.
- Він прекрасно грає у футбол.
- Він може зобразити сцену з якої-небудь п'єси, однак він не завжди запам'ятовує слова акторів.
- Йому більше подобається грати на вулиці, ніж вдома.
- Він часто губить частини настільних ігор.

3. Мікро-моторика

Коли мій учень працює руками...

Глядач

- Його творчі роботи вирізняються красою.
- Його шкільні письмові завдання вирізняються охайністю.

Слухач

- Він терпимо відноситься до уроків творчості. Однак із року в рік може виконувати одну і ту ж роботу.
- Його письмові роботи виконані, але неохайні.

Діяч

- Йому подобається працювати руками на творчих заняттях, однак він недбало ставиться до використання матеріалів.

- Він збивається з рядка і пише на полях.

- Колонки цифр у нього часто виходять нерівними.

4. Макро-моторика

Коли мій учень виявляє рухову активність...

Глядач

- Він відмінно грає в ігри, які вимагають високої візуально-тактильної координації, наприклад, точно кидає на жердину кільця та грає у бадмінтон.

- Він віддає перевагу неконтактним видам спорту, таким як біг та туризм.

Слухач

- Необхідно застосувати немало стимулів, щоб примусити його брати участь у грі.

- Він віддає перевагу рухливим іграм, і в яких є елементи мовлення, наприклад, ігри зі скалкою.

Діяч

• Він спритний, у нього добре розвинена координація рухів.

• Він досягає успіхів, які пов'язані з макромоторикою.

• В іграх він найчастіше виступає в ролі лідера або капітана команди.

5. Навички спілкування

Коли мій учень зустрічається з іншими дітьми...

Глядач

• Він тримається окремо, в компанії однолітків.

• Індивідуальні заняття подобаються йому більше, ніж групові.

Слухач

• Він товариський, любить поговорити з однолітками.

• Він віддає перевагу роботі в групі, а не індивідуальним заняттям.

Діяч

• Він тягнеться до дітей, яким подобаються шумні активні ігри.

• Він невдало справляється як з груповими, так і з індивідуальними завданнями.

• Йому часто потрібна допомога вчителів.

6. Емоції

Коли мова йде про почуття мого учня...

Глядач

• Він неохоче виражає емоції.

• Емоційні сцени викликають у нього почуття незручності.

Слухач

• Він легко говорить про свої почуття.

• Він ставиться до почуттів друзів з розумінням та співчуттям.

Діяч

• Він висловлює почуття за допомогою невербальних засобів: крику, обіймів, стрибків, тупотіння ногами.

• У нього легко псується настрій, він проявляє нетерплячість і швидко виходить з себе.

7. Пам'ять

Коли мій учень вчиться...

Глядач

• Він пише та малює для полегшення процесу запам'ятовування.

• У нього великий запас зорових образів.

Слухач

• Він легко запам'ятовує вірші, співзвучні вислови та різні факти.

• Йому достатньо один раз почути нове слово, щоб його запам'ятати.

Діяч

• Він з трудом запам'ятовує те, що чує та бачить.

• Він запам'ятовує дію та рух.

8. У школі

Коли мій учень знаходиться в класі...

Глядач

• На його столі завжди зразковий порядок.

• Він усвідомлено виконує правила шкільного розпорядку.

• Він охайно одягається, старанно продумуючи всі деталі костюма.

• Він досягає успіхів в математиці та орфографії.

Слухач

• Він досить організована дитина.

• Йому не завжди легко вдається запам'ятати та передати яке-набудь повідомлення.

• Йому подобається одягатись так, що одні деталі костюма не завжди співвідносяться з іншими.

• Він досягає успіхів в суспільних дисциплінах та читанні.

Діяч

• Його робоче місце в безладі.

• Він часто встає та виходить з класу під час занять.

• Його одяг часто буває зім'ятим та брудним.

• Йому подобається виконувати практичні наукові завдання, можливо, йому потрібна додаткова допомога з читання та математики.

Як наголошувалося в інструкції до виконання тесту максимальну кількість балів тип сприймання у дитини як *глядача*, *слухача*, *діяча* може становити – 17 балів. Про мінімальний прояв сприймання як *глядача*, *слухача*, *діяча* ми можемо говорити при значеннях від 0 до 5 балів; про середній – при значеннях від 6 до 10 балів і про високий – при значеннях від 11 до 17 балів.

Без сумніву запропонований опитувальник дозволить виявити тенденції у роботі з сприймання оточуючого світу за допомогою тих чи інших систем аналізаторів – каналів зв'язку. Встановивши пріоритетність та особливості роботи системи аналізаторів сприймання учня, можемо перейти до наступного етапу. Це має бути корекція у подачі навчальних матеріалів з урахуванням можливостей до сприймання кожного учня. Це допоможе педагогу врахувати особливості їх «налаштування» сприймання в учнів та дозволить розвинути інші слабозадіяні канали сприймання (у «глядачів» – канали «слухачів» та «діячів»; у «слухачів» – канали «глядачів» та «діячів»; у «діячів» – канали «глядачів» та «слухачів»). Детальніше про це у наступній статті.

(Далі буде)